

ARTIGO

OPEN ACCESS

O xénero do CEO como determinante da supervivencia da empresa: o caso das pemes agroalimentarias españolas

Mercedes Luque-Vílchez* / Pablo Rodríguez-Gutiérrez / María Dolores Guerrero-Baena
Universidad de Córdoba – Facultad de Derecho y Ciencias Económicas y Empresariales

Recibido: 15 de setembro de 2018 / Aceptado: 22 de xaneiro de 2019

Resumo

Esta investigación, motivada pola literatura previa, ten como obxectivo estudar o efecto do xénero do CEO na supervivencia das pequenas e medianas empresas (pemes) do sector agroalimentario español ao longo do tempo. A elección de España débese a que é un dos países con maior taxa de supervivencia das pemes. Con este fin, levouse a cabo unha análise empírica dos patróns das pemes do sector agroalimentario durante o período 2000-2015. Para iso, seguiuuse o método de Kaplan-Meier para unha análise univariante da supervivencia, e unha regresión lineal para a análise multivariada. Os resultados mostran que as pemes do sector agroalimentario teñen máis probabilidades de sobrevivir se son dirixidas por mulleres. Neste sentido, esta investigación pon de manifesto a necesidade de promover e desenvolver políticas e programas que faciliten a presenza de mulleres neste tipo de postos de responsabilidade.

Palabras clave

Xénero / CEO / Supervivencia / Pemes / Sector agroalimentario.

The gender of the CEO as a determinant of the survival of the company: The case of Spanish agri-food SMEs

Abstract

This research, motivated by previous literature, aims to study the effect of the CEO's gender on the survival of SMEs in the Spanish agri-food sector over time. Spain has been chosen due to the fact that it is one of the countries with the highest survival rate of SMEs. To this end, an empirical analysis of the patterns of SMEs in the agri-food sector was carried out during the period 2000-2015. To do this, we followed the Kaplan-Meier method for a univariate analysis of survival, and a linear regression for multivariate analysis. The results reveal that SMEs in the agri-food sector are more likely to survive if they are run by women. In this sense, this research highlights the need to promote and develop policies and programs that encourage the participation of women in these types of positions of responsibility.

Keywords

Gender / CEO / Survival / SMEs / Agri-food sector.

JEL Codes: J16, L25, M15.

1. Introducción

As pequenas e medianas empresas configúranse desde o punto de vista da súa taxonomía (por exemplo, tamaño ou estrutura de propiedade) en unidade produtiva clave dinamizadora da economía (Gieure e Buendía-Martínez, 2016). Malia as limitacións coas que este tipo de empresas contan fronte a competidores de maiores dimensións, as pemes contribúen de forma neta á creación de postos de traballo, ao incremento da innovación e da produtividade (Van Praag e Versloot, 2007) e, en definitiva, a

* Correspondencia autora: mercedes.luque@uco.es

impulsar o crecemento económico-social dos territorios onde desenvolven a súa actividade (Acs, Braunerhjelm, Audretsch e Carlsson, 2009). Entre os problemas máis frecuentes que presentan estas organizacións atópase a relativamente alta taxa de fracaso, como sinalan diferentes fontes (e.g. Eurostat, 2015). En concreto, en España a taxa de supervivencia das pemes, despois de cinco anos desde a súa posta en marcha, é do 53,3%. Esa taxa é a máis alta da Unión Europea (Carnazza, 2011).

Ante a elevada taxa de fracaso entre as pemes, a literatura previa sinala a necesidade de levar a cabo unha maior cantidade de investigacións sobre os factores que inflúen na supervivencia daquelas (Gieure e Buendía-Martínez, 2016). Ata a data, os estudos sobre esta cuestión enfocáronse en dúas tipoloxías de variables que poderían explicar a supervivencia da peme ao longo do tempo: factores internos (da empresa) e factores externos (do contexto no que a empresa desenvolve a súa actividade) (Manjón-Antolín e Arauzo-Carod, 2008).

En relación coas variables internas, a literatura existente sobre esta cuestión ofrece explicacións sobre as tendencias de supervivencia das empresas, e baséase principalmente para iso en factores como a idade e o tamaño destas. A xeneralidade dos estudos amosou esta relación desde que Stinchcombe (2000) acuñase o termo *liability of newness* (desvantaxe da novidade) para describir a predisposición das organizacións máis novas a ter unha taxa de fracaso máis elevada que as daquelas máis establecidas.

Pártese do suposto de que as empresas de máis recente creación non teñen relacións moi definidas cos seus clientes, ademais de presentaren baixos niveis de lexitimidade e de capacidade de competición contra organizacións máis establecidas. En relación co tamaño, o termo *liability of smallness* (desvantaxe do tamaño) (Aldrich e Auster, 1986) explica que as empresas pequenas tenden máis a saír do mercado do que as de maior tamaño. En relación cos factores externos, variables como o sector ou o ciclo económico son os que recibiron unha maior atención (Simón-Moya, Revuelto-Taboada e Ribeiro-Soriano, 2016).

Neste sentido, este traballo pretende proporcionar unha análise do papel do xénero da dirección. Con este fin, utilízase o método Kaplan-Meier para realizar unha análise univariante de supervivencia, e unha regresión lineal para unha análise multivariante. Lévese a cabo unha análise lonxitudinal de 15 anos de duración (2000-2015) sobre unha mostra representativa de pemes agroalimentarias creadas no período 2000-2004, coa intención de mellorar a nosa comprensión sobre a supervivencia da peme e os efectos nela dos factores anteriormente sinalados. A escolla desta temática faise xa que, a pesar da existencia de estudos que analizan o desempeño empresarial, as pemes, na maior parte dos casos, son excluídas para a súa análise, centrándose exclusivamente nas empresas cotizadas.

O resto do artigo está estruturado da seguinte maneira. A segunda sección pon en conxunto as relacións existentes entre o xénero do CEO e a supervivencia empresarial. A terceira sección describe o enfoque metodolóxico adoptado na investigación. A cuarta sección presenta os principais resultados da investigación empírica. Na quinta sección discútense os resultados obtidos e, finalmente, na sexta sección preséntase as principais conclusións do estudo, así como as súas limitacións e as posibles liñas de investigación futuras.

2. Marco conceptual

A industria agroalimentaria en España é un dos sectores industriais máis destacados: representa un 7,2% do PIB e case un 21% de emprego total (Instituto Valenciano de Investigaciones Económicas [IVIE], 2015). Ademais, o 99% das empresas que pertencen a este sector son pemes. Con todo, malia a importancia do sector, hai unha carencia sobre a análise dos factores que inflúen nos patróns de supervivencia das empresas agroalimentarias.

A variable principal que se vai considerar neste estudo como factor determinante é o xénero do CEO da empresa. O debate sobre o papel das mulleres nas empresas recibiu unha grande atención nos últimos anos (Bardasi, Sabarwal e Terrell, 2011; Estrin e Mickiewicz, 2011; Minniti e Nardone, 2007).

Máis concretamente, publicáronse un número considerable de traballos nos que se analizou o desempeño económico-financeiro nas pemes desde unha perspectiva de xénero (Bilimoria e Piderit, 2007; Brush, Carter, Gatewood, Greene e Hart, 2006; Klapper e Parker, 2011).

Neste sentido, non existe consenso sobre a relación entre o xénero do CEO e a supervivencia da empresa. Ata o momento, moitos dos estudos descubriron que as empresas xestionadas por mulleres tenden a obter peores resultados financeiros en relación cos seus homólogos masculinos. Klapper e Parker (2011) revisaron a bibliografía sobre xénero, supervivencia empresarial e modelos de crecemento e atoparon que os negocios dirixidos por mulleres obteñen peores resultados que os seus homólogos masculinos. Por exemplo, Bosma, Van Praag, Thurik e De Witt (2004), utilizando un conxunto de directivos de empresas holandesas, detectaron que os directivos masculinos rendían mellor no que respecta ao tempo de supervivencia e á xeración de beneficios. Fairlie e Robb (2009), na súa análise, descubriron que as empresas femininas teñen un 12,9% máis de probabilidade de pechar que as masculinas. Este rendemento medio máis baixo deberíase a unha maior aversión ao risco por parte das mulleres na toma de decisións económicas (que, consecuentemente, lles reportan un menor desempeño) do que as decisións adoptadas polos seus homólogos masculinos (Watson e Robinson, 2003). Porén, non se pode establecer se as perspectivas en termos de supervivencia das pemes xestionadas por mulleres son peores que as daquelas xestionadas por homes.

Artz (2017) descubriu que, unha vez controladas as preferencias de risco, o capital inicial, a experiencia previa e as horas traballadas na empresa, os negocios femininos e masculinos son estatisticamente igual de exitosos. Robb e Watson (2012) confirman que non existen diferenzas de rendemento entre empresas lideradas por mulleres ou por homes, sempre que o dito rendemento sexa medido de maneira axeitada. Máis aínda, no contexto norteamericano, Kalnins e Williams (2014) descubriron que a taxa de supervivencia é máis alta en empresas xestionadas por mulleres na maior parte dos sectores industriais.

Polo tanto, e ante a falta de evidencias empíricas concluíntes, faise imprescindible cubrir ese baleiro na literatura estendendo o coñecemento actualmente dispoñible sobre este asunto mediante a seguinte pregunta de investigación: *como afecta o xénero do CEO ao rendemento das pemes medido este en termos de tempo de supervivencia?*

3. Metodoloxía

3.1. Mostra e recompilación de datos

Os datos foron recompilados a partir da información económica e financeira divulgada pola base de datos do Sistema de Análise de Balances Ibéricos (SABI). A selección do sector realizouse elixindo as empresas do grupo 10 (industria alimentaria) da Clasificación Nacional de Actividades Económicas (CNAE). As empresas resultantes filtráronse para seleccionar só as pemes, de acordo cos criterios do Regulamento (UE) N° 651/2014 da Comisión Europea¹.

As pemes representan unha parte fundamental da industria agroalimentaria española (Táboa 1), chegando a representar o 99,1% por volume de empresas. Destas empresas, seleccionáronse aquelas que se crearon no período 2000-2004. O motivo polo que se elixiu este período foi centrarse na análise dunha mostra de empresas establecidas nun contexto socioeconómico estable (a crise financeira internacional que comezou a mediados do ano 2007 afectou ao proceso de creación de empresas).

O período de estudo para a análise de supervivencia estendeuse a dez anos. A mostra final comprende 2.825 empresas observadas durante o período 2000-2015. A fiabilidade desta mostra confirmase a través dunha análise estatística (erro=2,47%; nivel de confianza estatística=95%).

¹ Considéranse pemes aquelas que “ocupan menos de 250 persoas e cuxo volume de negocios anual non excede de 50 millóns de euros, ou ben cuxo balance xeral anual non excede de 43 millóns de euros”.

Táboa 1. Mostra de empresas por tamaño

Tamaño da empresa	Frecuencia	Porcentaxe
Grande	25	0,9
Mediana	99	3,5
Pequena	545	19,3
Micro	2.156	76,3
TOTAL	2.825	

Fonte: elaboración propia.

3.2. Variables

◆ Variable dependente

A variable dependente é a supervivencia das empresas, e vén representada polo número de anos que unha empresa está activa. Cada período de supervivencia considérase como un intervalo entre o punto de partida (momento en que unha empresa comeza un negocio en calquera momento do período 2000-2004) e o punto final (momento que pode estar asociado a un fracaso corporativo ou á continuidade da empresa ata finais de 2015, derradeiro ano que se ten en conta no noso estudo).

◆ Variable independente

A variable independente que pode afectar á supervivencia da peme agroalimentaria é o xénero da dirección. Tendo en conta a información dispoñible no SABI, esta variable modelizouse como unha variable dicotómica: o xénero da dirección toma o valor 1 se unha peme está xestionada (cargo de *chief executive officer* ou directora xeral) por unha muller, ou 0 para o caso contrario.

◆ Variables de control

Para darlle maior solidez á análise, inclúense catro variables de control: idade da empresa, tamaño da empresa, marxe de beneficio e ratio de débeda. A continuación, detállase a relación de cada unha destas variables coa supervivencia da empresa, e a forma en que esas variables se incorporan á análise estatística. A Táboa 2 reflicte como se calcularon as variables e como foron incorporadas ao modelo.

- Idade da empresa. Investigacións previas revelan que as empresas novas afrontan maiores riscos de mortalidade que as máis antigas, unha situación que ten que ver coa liability of newness. As empresas novas son vulnerables ao fracaso porque aínda teñen que desenvolver relacións comerciais para a súa supervivencia (Stinchcombe, 2000).
- Tamaño da empresa. A literatura sinala que canto maior é o tamaño da empresa, maior é a súa probabilidade de éxito. Isto está relacionado coa fundamentación da liability of smallness, termo que afirma que as empresas máis pequenas teñen máis probabilidade de saír do mercado que as máis grandes.
- Marxe de beneficio. A marxe de beneficio está relacionada positivamente coa taxa de supervivencia. Unha alta marxe de beneficio implicaría que o nivel de competencia no mercado en que opera a compañía é baixo, o que explicaría a alta taxa de supervivencia desas compañías.
- Ratio de débeda. Polo que respecta á ratio de débeda, a literatura sinala a existencia dunha relación negativa entre altas ratios de débeda e a supervivencia das empresas.

Táboa 2. Variables empregadas no estudo

Variable	Medida	Tempo	Tipo de variable
Estado da empresa/ Tempo de supervivencia	Variable <i>dummy</i> (1, se a empresa mantén a súa actividade ao longo de todo o período analizado, e 0 en caso contrario) (empregado en análise univariante)/Variable continua anos transcorridos entre 2000 e o último ano de existencia da empresa (empregado en análise multivariante).	2000-2015	Dependente
Xénero do CEO	Variable <i>dummy</i> (1, muller, e 0 no caso contrario).	2000-2004	Independente
Idade	Logaritmo do número de anos nos que a empresa está activa.	2000	Control
Tamaño	Logaritmo das vendas da empresa.	2000-2004	Control
Marxe de beneficio	(Resultados antes de impostos/Ingresos) × 100	2000-2004	Control
Ratio de débeda	(Débeda total/Activos totais) × 100 (0, se o valor da razón de débeda é 0; 1, se o valor se atopa entre 0 e 0,5; e 2, se é igual a 0,5 ou superior).	2000-2004	Control

Fonte: elaboración propia.

3.3. Métodos

Para analizar se o xénero do CEO era relevante para a probabilidade de supervivencia das pemes agroalimentarias, o foco de estudo foi a variable de duración T . Especificamente, T indica o tempo (medido en anos) en que as pemes da mostra sobreviviron ata 2015. Neste sentido, a función de distribución acumulativa F da duración do tempo T fórmulase da seguinte forma:

$$F(t) = P(T \leq t), 0 \leq t \leq 15 \quad (1)$$

Esta función indica a probabilidade de que a duración do tempo T sexa menor ou igual a t . Segundo isto, a función de supervivencia defínese como segue:

$$S(t) = 1 - F(t) = P(T > t) \quad (2)$$

representando $S(t)$ a probabilidade de que unha empresa sobreviva t anos despois do ano 2000.

Neste estudo, a pregunta de investigación foi explorada da seguinte forma. A primeira fase da análise enfocouse en medir as semellanzas/diferenzas nas taxas de supervivencia das empresas baixo estudo polo xénero dos seus CEO. Isto foi posible mediante a estimación da función de supervivencia utilizando o método da táboa de vida (Kalbfleisch e Prentice, 2011). A continuación, estimáronse as funcións de supervivencia para as distintas categorías de empresas con base nas variables independentes.

Na segunda fase da análise realizáronse probas para examinar a igualdade de distribución de supervivencia a través das diferentes categorías de empresas. Utilizouse o modelo Log-Rank para as variables discretas e o modelo de regresión de Cox para as variables continuas. O modelo de tempo acelerado para o efecto das variables explicativas estimouse cun tempo de supervivencia distribuído como un logaritmo, determinado por:

$$\ln(T) = X\beta + \sigma \varepsilon \quad (3)$$

onde T é o tempo de supervivencia, X é a matriz das variables explicativas (véxase a Táboa 1), β é o coeficiente vectorial por estimar e ε é o coeficiente dos residuos (asumiuse que se axustan a unha distribución normal).

En terceiro lugar, estimouse un modelo de duración onde o tempo de supervivencia é o resultado dunha función das variables de control previamente comentadas.

4. Resultados

A continuación, detállanse os resultados da análise empírica en tres categorías: 1) análise descritiva das variables, 2) análise univariante, e 3) análise multivariante.

4.1. Análise descritiva das variables

Na Táboa 3 preséntanse os estatísticos descritivos das variables continuas e dicotómicas. A porcentaxe de empresas xestionadas por mulleres é de case un 16%. Porén, unha análise máis polo miúdo permítenos descubrir que a esperanza de vida das empresas dirixidas por mulleres é significativamente maior, cun nivel de confianza do 99% (Táboa 4). Deste modo, mentres que as empresas con CEO home teñen unha esperanza de vida de 7,5 anos, as empresas cunha muller á fronte alongan este período xusto un ano máis, ata os 9,01 anos.

Táboa 3. Estatísticos descritivos

Variable	N	Min.	Max.	Media	Desv. estándar	
Tempo de supervivencia	2.825	0,230	15,91	7,69	3,97	
CEO home	2.385	0,23	15,60	7,52	3,99	
CEO muller	440	0,32	15,91	9,07	3,58	
Idade	2.825	0,00	5,00	2,62	3,40	
CEO home	2.385	0,01	5,00	2,63	3,39	
CEO muller	440	0,02	5,00	2,51	3,48	
Tamaño	2.825	0,00	220.460,00	448,65	4.134,12	
CEO home	2.385	0,00	220.460,00	361,97	3.957,11	
CEO muller	440	0,00	16.800,00	200,43	918,34	
Marxe de beneficio	2.825	-893,94	99,39	-8,58	53,50	
CEO home	2.385	-893,94	99,39	-9,43	55,80	
CEO muller	440	-444,81	43,03	-2,97	25,53	
Ratio de débeda	2.825	0,00	177.899,89	70,127	2.414,77	
CEO home	2.385	0,00	177.899,89	76,40	2.607,69	
CEO muller	440	0,00	278,88	30,38	44,79	
					Frecuencia	Porcentaxe
Estado da empresa				Non activas	1.179	41,70
				Activas	1.646	58,30
				TOTAL	2.825	100,00

Fonte: elaboración propia.

Táboa 4. Tempo de supervivencia por xénero do CEO

Tempo de supervivencia	Xénero do CEO	N	Media	Desv. típica
	Home	2.385	9.551	4,09
	Muller	440	10.547	3,59
			F	39,63
			Sig.	0,00

Fonte: elaboración propia.

A Táboa 5 proporciona a matriz de correlacións entre o tempo de supervivencia, o xénero do CEO e as variables de control. O tempo de supervivencia está correlacionado significativamente coa variable dependente, así como coas variables independentes (agás a ratio de débeda), co feito de que a persoa CEO da organización sexa muller, coa idade da empresa, co seu tamaño e tamén coa súa marxe de beneficio (ρ -valor=0,01).

Táboa 5. Matriz de correlacións

Variable	Tempo de supervivencia	Log_idade	Log_tamaño	Marxe de beneficio	Ratio de débeda
Tempo de supervivencia	1,000				
Log_idade	0,246**	1,000			
Log_tamaño	0,155**	0,437**	1,000		
Marxe de beneficio	0,112**	-0,011	0,019	1,000	
Ratio de débeda	-0,001	0,012	0,016	0,001	1,000

Nota: **Significatividade ao 1% (bilateral). Fonte: elaboración propia.

4.2. Análise univariante

Para probar as diferenzas na supervivencia das empresas agroalimentarias baixo unha perspectiva do xénero do CEO, comparáronse primeiro as taxas de supervivencia dos grupos de empresas xestionadas por homes con respecto ás xestionadas por mulleres.

A Táboa 6 mostra as estimacións da táboa de vida para as taxas de supervivencia dos diferentes grupos. A columna 1 proporciona os momentos de tempo (en anos) e no resto das columnas móstranse as probabilidades de supervivencia estimadas entre ese momento do tempo e o seguinte.

Táboa 6. Taxas de supervivencia de Kaplan-Meier

Test	χ^2	Pr > χ^2
CEO home vs CEO muller		
Log rank	44,53	0,000
Idade		
Cox	17,51	0,000
Tamaño		
Cox	9,31	0,002
Marxe de beneficio		
Cox	25,56	0,000
Ratio de débeda		
Cox	1,15	0,283

Fonte: elaboración propia.

En canto á variable xénero da dirección, a taxa de supervivencia foi considerablemente máis alta para as empresas xestionadas por mulleres que para aquelas xestionadas por homes. A taxa de supervivencia das pemes agroalimentarias con mulleres como CEO foi un 69,5%, fronte a un 41% de empresas xestionadas por homes.

Para comprender mellor os diferentes modelos de supervivencia, tamén se trazaron as curvas de Kaplan-Meier en todos os grupos. A análise de supervivencia é unha análise non-paramétrica que se leva a cabo aplicando a función de supervivencia $S(t)$. Esta función representa a probabilidade de supervivencia nun momento pasado t e calcúlase baseándose no método de Kaplan-Meier, que cobre todas as saídas de empresas (saídas $\leq t$). A análise de supervivencia realizouse en SPSS a través da estimación da función $\hat{S}(t)$:

$$\hat{S}(t) = \prod_{t_i \leq t} \left(1 - \frac{d_i}{n_i}\right) \quad (4)$$

onde $\hat{S}(t)$ calcula a probabilidade de supervivencia dun elemento tras un tempo t , entendendo t como a duración do estudo nun punto i ; d_i é o número de baixas ata o punto i (empresas da mostra que non sobreviviron e que se viron obrigadas a interromper ou abandonar a actividade); e n_i é o número de individuos en risco antes de t_i (total de empresas da mostra - empresas da mostra que non sobreviviron).

A Figura 1 mostra a traxectoria da supervivencia para o caso das empresas con CEO muller e con CEO home.

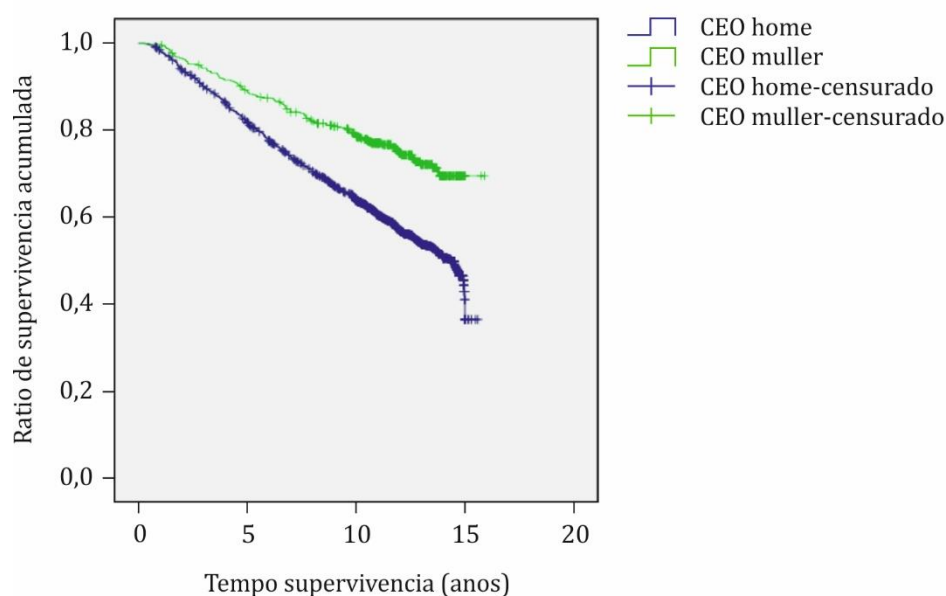

Figura 1. Estimacións de supervivencia de Kaplan-Meier para o xénero do CEO. Fonte: elaboración propia.

Adicionalmente, realizáronse dúas análises univariantes distintas para determinar se as diferenzas observadas entre as gráficas eran suficientemente relevantes estatisticamente: Log-Rank e o test de regresión de Cox (véxase a Táboa 6). O Log-Rank utilízase no caso da covariante dicotómica (xénero da persoa CEO), mentres que se aplica o test de regresión de Cox semiparamétrico para medir o efecto das variables continuas (idade, tamaño, marxe de beneficio e ratio de débeda) na taxa de supervivencia. A Táboa 6 tamén revela a conveniencia de incluír o tamaño da empresa e a marxe de

beneficio no modelo final, mentres que os tests para a idade da empresa e a ratio de débeda non son relevantes. Unha análise previa establece o nivel de relevancia en variables covariantes e de control; neste sentido, a idade e a ratio de débeda mostran unha conexión feble coas taxas de supervivencia.

4.3. Análise multivariante

Nesta sección realízase unha análise multivariante para investigar os condicionantes de supervivencia da empresa. Para iso, aplícase o modelo de regresión Cox de riscos proporcionais, que é un modelo de supervivencia semiparamétrico. Logo de incluír as variables seleccionadas comentadas previamente, o modelo podería expresarse da seguinte forma:

$$\ln(\text{expectativa de supervivencia}) = \beta_0 + \beta_1 \text{xénero CEO} + \beta_2 \text{idade} + \beta_3 \text{tamaño} + \beta_4 \text{marxe de beneficio} + \beta_5 \text{ratio débeda} + \varepsilon$$

Posteriormente, estimáronse algunhas especificacións do modelo. A Táboa 7 presenta os resultados da estimación para os modelos econométricos. A columna 1 mostra que os efectos de ser muller CEO covarían por separado en diferentes modelos de regresión.

Os coeficientes para as variables de covariación e control foron bastante sólidos nas diferentes especificacións, agás para a idade e a ratio de débeda. De acordo coas covariantes clave examinadas neste estudo, os resultados sinalan que a variable muller CEO se relaciona positivamente coa supervivencia ao longo dos anos. Segundo as variables de control, o tamaño da empresa e a ratio de débeda non son significativos, mentres que no caso da idade da empresa e da marxe de beneficio os coeficientes son negativos.

Táboa 7. Regresión de Cox e parámetros de máxima verosimilitude

Modelo		
	Coeficiente	Erro estándar
Xénero CEO	0,659**	0,127
Idade	-0,330**	0,082
Tamaño	0,026	0,028
Marxe de beneficio	-0,002**	0,000
Ratio de débeda	0,000	0,000
N	2.825,000	
Función de versomilitude	17.558.636	

Notas: variable dependente: tempo de supervivencia. *Significatividade ao 5%; **significatividade ao 1%. Fonte: elaboración propia.

5. Discusión dos resultados

Os resultados da análise non apoian as investigacións previas que mostraban unha probabilidade máis baixa de supervivencia das empresas xestionadas por mulleres e, polo tanto, os resultados dos modelos non nos permiten confirmar que “as pemes xestionadas por mulleres obteñen menor rendemento que as pemes xestionadas por homes en termos de supervivencia na industria agroalimentaria”. Unha explicación posible podería ser que as mulleres, ao ser máis adversas ao risco que os homes, están máis preocupadas polo risco tan elevado que implicaría crecer rápido. As empresas xestionadas

por mulleres tenden a adoptar estratexias de negocio centradas no crecemento lento e en conseguir unha supervivencia duradeira, en lugar de estratexias de alta rendibilidade no curto e no medio prazo que implican un alto risco.

Outra explicación posible para o resultado de que as pemes agroalimentarias xestionadas por mulleres sobreviven máis tempo que as súas homólogas masculinas relaciónase co estilo de liderado das mulleres. Polo xeral, as mulleres líderes demostran un estilo de liderado máis valorado e efectivo que o dos seus homólogos masculinos. As calidades femininas de cooperación, asesoramento e colaboración son características inherentes nun tipo de liderado denominado transformacional. Os líderes transformacionais tentan 'transformar' os seus seguidores facéndolles ver a súa importancia no negocio, animándoos a desenvolver o seu potencial, orientándoos cara á misión e aos obxectivos da organización, e inspirándoos a lograr necesidades de alto nivel.

As investigacións anteriores estableceron que a iniciativa empresarial feminina se caracteriza significativamente pola creación de redes, prestándolles especial atención aos aspectos relacionais. En efecto, moitos estudos mostran que as mulleres directivas de pemes non se centran tanto no beneficio en primeiro lugar, senón no éxito no longo prazo da organización, para o que consideran absolutamente necesario crear relacións positivas de longa duración con todos os *stakeholders* da empresa.

6. Conclusións, limitacións e futura investigación

Este estudo demostrou que existe unha maior probabilidade de supervivencia das pemes agroalimentarias dirixidas por mulleres, que se explica pola maior aversión ao risco das xerentes mulleres e pola súa tendencia a adoptar estratexias comerciais enfocadas en crecer lentamente e en sobrevivir por máis tempo, en lugar de implementar unha estratexia no curto prazo enfocada á maximización da rendibilidade e de maior exposición ao risco. Desta forma, os achados actuais súmanse a un crecente corpo de literatura sobre a supervivencia empresarial, á vez que se inclúen na análise certas variables, como o xénero, que non constituíron o foco de estudo ata a data.

Este estudo fai un chamamento para o desenvolvemento de novas investigacións nesta área co fin de superar algunhas limitacións potenciais do presente traballo. Unha destas limitacións é que o tamaño da mostra das empresas que foron xestionadas por mulleres non é moi elevado. Neste sentido, as investigacións futuras poden explorar a cuestión tratada neste traballo baseadas nun tamaño de mostra maior, tratando de extrapolar os nosos resultados a outros países.

Unha segunda limitación deste traballo é que se trata dunha investigación de tipo transversal, e talvez ampliar o presente estudo por medio dunha investigación de tipo lonxitudinal podería axudar a mellorar a solidez dos resultados. Especificamente, en termos de futuras propostas de investigación, suxerimos a agrupación por razóns de cesamento de operacións; a non supervivencia pódese deber a un fracaso empresarial, o que pode ser indicio de deterioración na contorna empresarial, pero tamén se poderían tomar en consideración as escisións ou as fusións. As novas perspectivas de investigación poderían adoptar un enfoque máis relativista das taxas de supervivencia, o que podería proporcionar unha comprensión máis fonda das circunstancias das empresas en termos cualitativos, despois de demostrar a súa supervivencia no tempo (por exemplo, factores intanxibles relacionados coas variables de capital intelectual).

Bibliografía

Acs, Z. J., Braunerhjelm, P., Audretsch, D. B., e Carlsson, B. (2009). The knowledge spillover theory of entrepreneurship. *Small Business Economics*, 32(1), 15-30. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11187-008-9157-3>

- Aldrich, H., e Auster, E. R. (1986). Even dwarfs started small: Liabilities of age and size and their strategic implications. *Research in Organizational Behavior*, 8, 165-198.
- Artz, B. (2017). Gender and entrepreneurial success: Evidence from survey data. *Applied Economics Letters*, 24(3), 163-166. DOI: <https://doi.org/10.1080/13504851.2016.1173173>
- Bardasi, E., Sabarwal, S., e Terrell, K. (2011). How do female entrepreneurs perform? Evidence from three developing regions. *Small Business Economics*, 37(4), 417-441.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s11187-011-9374-z>
- Bilimoria, D., e Piderit, S.K. (2007). *Handbook on women in business and management*. Cheltenham, England: Elgar.
- Bosma, N., Van Praag, M., Thurik, R., e De Wit, G. (2004). The value of human and social capital investments for the business performance of start-ups. *Small Business Economics*, 23(3), 227-236.
DOI: <https://doi.org/10.1023/b:sbej.0000032032.21192.72>
- Brush, C. G., Carter, N. M., Gatewood, E. J., Greene, P. G., e Hart, M. M. (2006). The use of bootstrapping by women entrepreneurs in positioning for growth. *Venture Capital: An International Journal of Entrepreneurial Finance*, 8(1), 15-31. DOI: <https://doi.org/10.1080/13691060500433975>
- Carnazza, G. (2011). *The role and the main developments of SMEs in the European economy*. Brussels, Belgium: UEAPME Study Unit.
- Esteve-Pérez, S., Máñez-Castillejo, J. A., e Sanchís-Llopis, J. A. (2008). Does a “survival-by-exporting” effect for SMEs exist? *Empirica*, 35(1), 81-104. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10663-007-9052-1>
- Estrin, S., e Mickiewicz, T. (2011). Institutions and female entrepreneurship. *Small Business Economics*, 37(4), 397-415. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11187-011-9373-0>
- Eurostat. (2015): *Business demography statistics*. Luxembourg, Luxembourg: Eurostat.
- Fairlie, R. W., e Robb, A. M. (2009). Gender differences in business performance: Evidence from the characteristics of business owners survey. *Small Business Economics*, 33(4), 375-395.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s11187-009-9207-5>
- Gieure, C., e Buendía-Martínez, I. (2016). Determinants of translation-firm survival: A fuzzy set analysis. *Journal of Business Research*, 69(11), 5377-5382. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2016.04.141>
- IVIE. (2015): *Informe económico*. Valencia: Federación Española de Industrias de la Alimentación y Bebidas (FIAB).
- Kalbfleisch, J. D., e Prentice, R. L. (2011). *The statistical analysis of failure time data*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Kalnins, A., e Williams, M. (2014). When do female-owned businesses out-survive male-owned businesses? A disaggregated approach by industry and geography. *Journal of Business Venturing*, 29(6), 822-835.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2013.12.001>
- Klapper, L. F., e Parker, S. C. (2011). Gender and the business environment for new firm creation. *The World Bank Research Observer*, 26(2), 237-257. DOI: <https://doi.org/10.1093/wbro/lkp032>
- Manjón-Antolín, M. C., e Arauzo-Carod, J. M. (2008). Firm survival: Methods and evidence. *Empirica*, 35(1), 1-24.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s10663-007-9048-x>
- Minniti, M., e Nardone, C. (2007). Being in someone else’s shoes: The role of gender in nascent entrepreneurship. *Small Business Economics*, 28(2-3), 223-238. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11187-006-9017-y>
- Reglamento (UE) No 651/2014 de la Comisión, de 17 de junio de 2014, por el que se declaran determinadas categorías de ayudas compatibles con el mercado interior en aplicación de los artículos 107 y 108 del Tratado. *Diario Oficial de la Unión Europea*, L187, de 26 de junio de 2014, 1-78. Bruselas, Bélgica: Comisión Europea. Recuperado de <https://www.boe.es/doue/2014/187/L00001-00078.pdf>
- Robb, A. M., e Watson, J. (2012). Gender differences in firm performance: Evidence from new ventures in the United States. *Journal of Business Venturing*, 27(5), 544-558.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2011.10.002>
- Simón-Moya, V., Revuelto-Taboada, L., e Ribeiro-Soriano, D. (2016). Influence of economic crisis on new SME survival: Reality or fiction? *Entrepreneurship and Regional Development*, 28(1-2), 157-176.
DOI: <https://doi.org/10.1080/08985626.2015.1118560>
- Stinchcombe, A. L. (2000). Social structure and organizations. En J. A. C. Baum e F. Dobbin (Eds.), *Economics meets sociology in strategic management* (pp. 229-259). Stamford, CT: Emerald.
DOI: [https://doi.org/10.1016/s0742-3322\(00\)17019-6](https://doi.org/10.1016/s0742-3322(00)17019-6)
- Van Praag, C.M., e Versloot, P. H. (2007). What is the value of entrepreneurship? A review of recent research. *Small Business Economics*, 29(4), 351-382. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11187-007-9074-x>

Watson, J., e Robinson, S. (2003). Adjusting for risk in comparing the performances of male- and female-controlled SMEs. *Journal of Business Venturing*, 18(6), 773-788.
DOI: [https://doi.org/10.1016/s0883-9026\(02\)00128-3](https://doi.org/10.1016/s0883-9026(02)00128-3)